

Türkiye Selçukluları Zamanında Önde Gelen Bir Komutan: Emir Hüsâmeddîn Yusuf*

Mahmut DEMİR

Dr., Antalya/ Türkiye, mahmutdemir7@gmail.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 10.09.2025

Kabul: 29.12.2025

Yayın: 31.12.2025

Anahtar Kelimeler:

Türkiye Selçukluları,
I. İzzeddin Keykâvus,
Hüsâmeddîn Yusuf,
Sinop,
Antalya.

Türkiye Selçukluları, Anadolu coğrafyasını Türklerin anayurdu haline getirmeleri bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahiptiler. Ayrıca bu toprakların her anlamda imarıyla ve iskânıyla meşgul olmaları Türk Tarihi'ne yaptıkları önemli bir hizmettir. Türkiye Selçuklularının Anadolu üzerindeki fetih, imar ve iskân politikaları sultanlar yanında önde gelen devlet erkânı tarafından da gerçekleştirilmiştir. Nitekim kaynaklarda Türkiye Selçuklu sultanları yanında Mübârizeddin Ertokuş, Şemseddin Altunaba, Mübârizeddin Armağanşâh, Celâleddin Karatay, Seyfeddin Karasungur ve Sahip Ata Fahreddin Ali gibi bâni yönü kuvvetli olan devlet adamlarının isimlerine rastlanmaktadır. Bu emirler gibi hem devlet adamı hem de bâni yönü olan, ancak ismi pek bilinmeyen bir kişi daha vardır. Bu kişi özellikle Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) iktidarının önde gelen devlet adamlarından olan Emir Hüsâmeddîn Yusuf'tur. Yazılı kaynaklarda onun siyasi faaliyetleri hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Ancak bâni yönünün delili olan epigrafik malzemeler Hüsâmeddîn Yusuf hakkında mühim bilgiler sağlamaktadır. Ona ait kitabelerden Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Malatya valisi olduğu, Sinop ve Antalya'nın fethinden sonra her iki şehrin de tahkim ve imarında görev aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un iktidarında gerçekleşen tüm askerî seferlere Malatya kuvvetleriyle birlikte katıldığını gösteren kayıtlar bulunmaktadır. Sahip olduğu ünvanlardan ve katıldığı askerî seferlerden onun Selçukluların önde gelen komutanlarından birisi olduğu da öğrenilmektedir. Üstelik kendisine ait kitabeler gerek Sinop'ta gerekse de Antalya'da diğer Selçuklu devlet erkânı arasında mümtaz bir yeri olduğunu göstermektedir. Çalışmamız kapsamında Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un siyasi kariyeri ve bâni yönü hakkındaki veriler ortaya konmakta, kendisinin Sultan I. İzzeddin Keykâvus iktidarındaki genel konumu değerlendirilmektedir.

A Prominent Commander During The Seljuqs of Türkiye: Amir Husam al-din Yousuf

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 10.09.2025

Accepted: 29.12.2025

Published: 31.12.2025

Keywords:

The Seljuqs of Türkiye,
Izz al-din Kaykawus I,
Husam al-din Yousuf,
Sinop,
Antalya.

The Seljuqs of Türkiye have a privileged position in terms of making Anatolia the homeland of the Turks. In addition, the fact that they were engaged in the reconstruction and settlement of these lands in every sense is an important service to Turkish History. The conquest, reconstruction and settlement policies of the Seljuqs of Türkiye on Anatolia were carried out by the leading state officials as well as the sultans. As a matter of fact, in addition to the sultans of the Seljuqs of Türkiye, the sources also mention the names of prominent statesmen such as Mubariz al-din Ertokus, Shams al-din Altunaba, Mubariz al-din Armağanşah, Jalal al-din Karatai, Sayf al-din Karasungur and Sahip Ata Fahr al-din Ali. Like these amirs, there is another amir who was both a statesman and a builder, but whose name is not well known. This person is Husam al-din Yousuf, one of the leading amirs of the reign of Sultan Izz al-din Kaykawus I (1211-1220). There is limited information about his activities in the written sources. However, epigraphic materials, which are evidence of his patronage, provide important information about Husam al-din Yousuf. It is understood from his inscriptions that he was the governor of Malatya under Sultan Izz al-din Kaykawus I and that he took part in the fortification and construction of both cities after the conquest of Sinop and Antalya. There are also records showing that he participated in all military campaigns during the reign of Sultan Izz al-din Kaykawus I with the Malatya forces. It is also learnt from his titles and military campaigns that he was one of the leading commanders of the Seljuqs. Moreover, his inscriptions show that he had a distinguished place among other Seljuq statesmen both in Sinop and Antalya. Within the scope of this study, the data on Amir Husam al-din Yousuf's political career and his role as a builder are presented and his general position in the reign of Sultan Izz al-din Kaykawus I is evaluated.

Atıf/Citation: Demir, Mahmut. "Türkiye Selçukluları Zamanında Önde Gelen Bir Komutan: Emir Hüsâmeddîn Yusuf". *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)* 10 (Aralık 2025), 18-38.

* Bu çalışma "I. Uluslararası Türk-İslam Araştırmaları Sempozyumu Türk-İslam Tarihinde Önderler" isimli bilimsel etkinliğin özet kitapçığında özetli yayınlanıp sözlü olarak sunulmayan ve tam metin olarak yayınlamayan metnin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un (1211-1220) iktidarı, Türkiye Selçuklularının yükseliş devrinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu dönemde mühim siyasi gelişmeler yaşanmış, Sinop ve Antalya gibi önemli ticaret limanları fethedilmiş, Selçuklu Türkiye'si'ni Akdeniz ve Karadeniz üzerinden işleyen uluslararası ticaret dünyasına -eskiye nazaran- daha aktif olarak dâhil eden ticari anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde Kilikya Ermenileri ve Eyyûbilere karşı askerî harekâtlara girişilerek devletin sınırları ve etki alanı genişletilmiştir. Bu devirde Türkiye Selçuklu sultanlarının iktidarı güçlenip, itibarları arttığı gibi, toprakları da çok ciddi imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Aynı dönemde sultana topraklarını mamur hale getirme konusunda ve siyasi faaliyetlerinde hizmet verip yardımcı olan kalifiye devlet kadroları da yetişmiştir. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un devlet erkânı başta Müslüman-Türkler olmak üzere çeşitli din ve milletlere mensup emirlerden oluşmaktadır. Tıpkı Türkiye Selçuklu toplumu gibi devlet erkânı da çok kültürlü bir yapı görünümündedir. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un tahtta bulunduğu yıllarda gerçekleştirdiği faaliyetlerde de kimi Müslüman-Türk kökenli kimi de gulâm kökenli pek çok emirin katkısı olmuştur. Bu emirler Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'a özellikle Selçuklu topraklarını imar konusunda yardımcı olmuşlardır. Bu emirler sultan ile birlikte ülkeyi kalkındırmak, refahını arttırmak ve sınırlarını genişletmek için çaba sarfetmişlerdir.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus döneminin önde gelen devlet erkânı arasında Emir Nusreteddin el-Hasan b. İbrahim, Nizâmeddîn Ahmed-i Erzincânî, Emir Seyfeddîn Ayâba, Mübârizeddîn Ertokuş¹, Hüsâmeddîn Çoban², Esededdîn Ayaz³, Seyfeddîn Kızıl, Zeyneddîn Beşşâre, Bahâeddîn Kutluğca, Mübârizeddîn Behrâmşâh⁴, Necmeddîn Behrâmşâh, Celâleddîn Kayser, Mübârizeddîn Çavlı⁵, Bedreddîn Ebû Bekir, Seyfeddîn İlideniz, Şücâeddîn Ahmedil, Ziyâeddîn Kara Arslan ve Şerefeddîn Muhammed gibi emirler sayılabilir. Bu emirler yanında Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un iktidarında pek çok hizmetlerde bulunmakla birlikte ismi geri planda kalmış olan emirler bulunmaktadır. Bunlardan birisi devlet mekanizmasında Melikü'l-Ümera ve Sübaşı gibi mühim görevleri üstlenen, asker ve gulâm kökenli devlet adamlarından Emir Hüsâmeddîn Yusuf'tur. Yazılı kaynaklarda hakkında sınırlı bilgiler bulunan, ancak bu sınırlı bilgilerden dahi mühim bir Selçuklu devlet adamı olduğu anlaşılan Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un hakkında elde edilen bilgilerin mühim bir kısmı

¹ Türkiye Selçuklularında pek çok önemli görevde bulunan, I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, I. İzzeddîn Keykâvus, I. Alâeddîn Keykubâd ve II. Gıyâseddîn Keyhüsrev gibi hükümdarlara hizmet etmiş olan Emir Mübârizeddîn Ertokuş hakkında ayrıca bk. Aydın Taneri, "Ertokuş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 11. İstanbul: TDV Yayınları, 1995, 312-313.

² Türkiye Selçuklularının mühim devlet adamlarından Hüsâmeddîn Çoban hakkında ayrıca bk. Aydın Taneri, "Hüsâmeddîn Çoban", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, 513.

³ Türkiye Selçuklu devlet erkânı arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olan ve I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, I. İzzeddîn Keykâvus ile I. Alâeddîn Keykubâd gibi hükümdarlara hizmet eden Esededdîn Ayaz hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdîn Ayaz", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* S. 27 (2010), 471-488.

⁴ Emir Mübârizeddîn Behrâmşâh hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Melek Göksu Erdeğer, "Mübarizeddin Behramşah", *Konya Ansiklopedisi*, C. 7, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014, 39-40.

⁵ Türkiye Selçuklularının en mühim emirlerinden birisi olan Mübârizeddîn Çavlı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ergin Ayan, "Türkiye Selçukluları'nda Köle Emîrler (I) Mübârizeddîn Çavlı", *Karadeniz* S. 3 (2009), 125-139.

günümüze ulaşan kitabelerden elde edilmektedir. Emir'in üçü Sinop'ta ve biri Antalya'da olmak üzere dört adet kitabesi mevcuttur. Bu kitabelerin metinleri oldukça hacimli oldukları gibi içerdikleri bilgiler de gayet orijinaldir. Bu yönüyle Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un hazırlattığı kitabelerin tarihi kaynak değeri oldukça yüksektir. Çalışmamız kapsamında Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un şu ana kadar üzerinde durulmamış olan siyasi kariyeri, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'a hizmetleri ve bâni yönüyle ilgili tüm ayrıntılar yazılı ve epigrafik kaynaklar ışığında ortaya konarak değerlendirilmektedir.

1. Emir Hüsâmeddîn Yusuf

Türkiye Selçuklu Emiri Hüsâmeddîn Yusuf'un ailesi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Nerede ve ne zaman doğduğu da bilinmemektedir. Yazılı kaynaklardan ve günümüze ulaşan kitabelerinden hareketle isminin Yusuf, lakabının ise “*Dinin Kılıcı*” anlamına gelen Hüsâmeddîn (حسام الدين) olduğu anlaşılmaktadır. Emir'in kökeni hakkındaki sınırlı bilgiler de kendisine ait kitabelerden öğrenilmektedir. Sinop Kalesi'nde bulunan ve Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'u öven Farsça kitabesindeki “*Kölesi Hüsâmeddîn Yusuf* (بندمش حسام الدين يوسف)”⁶ ibaresi emirin kökenine dair bir fikir vermesi bakımından kayda değerdir. Nitekim emir, Antalya'da bulunan diğer bir kitabesinde de Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un kölesi (عبده) olarak kaydedilmektedir⁷. Bu iki kitabeldeki köle vurgusu emirin gulâm kökenine işaret ediyor olsa gerektir. Hüsâmeddîn Yusuf'un hakkındaki bilgilerin önemli bir kısmı İbn Bibi'nin *el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye* adlı eserinden öğrenilmektedir. Söz konusu eser incelendiğinde emirin isminin yalnızca Sultan I. İzzeddîn Keykâvus iktidarında çeşitli olaylar vesilesi ile kaydedildiği görülmektedir. Bunlardan ilki Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un kardeşi Melik Alâeddîn Keykubâd'a karşı verdiği iktidar mücadelesini kazanıp tahtını sağlamlaştırdıktan sonra, kendisine yakın devlet erkânına ülkesinin bazı mühim şehirlerinin yönetimini dağıtması hadisesidir. İbn Bibi'nin aktardığına göre I. İzzeddîn Keykâvus, o sırada tüm emirlere ve askerlere hediyeler vererek sevindirmiş ve beylerinin seçkinlerine (*Havass-ı Umerâ*) bazı Selçuklu şehirlerinin yönetimini vermiştir. Bu sırada Emir Zeyneddîn Beşşâre'yi Niğde, Hüsâmeddîn Yusuf'u Malatya ve Emir Mübârizeddîn Çavlı'yı Elbistan valisi olarak atamıştır⁸. Burada Hüsâmeddîn Yusuf'un emirlerin seçkinleri arasında sayılması, onun Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un taht hakkını destekleyen ve yakınında olan has adamlarından birisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca Hüsâmeddîn Yusuf'un, diğer Selçuklu şehirlerine değil de Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un meliklik yapıp devlet tecrübesini kazandığı Malatya'ya vali olarak atanması, onun sultan nezdinde önemli bir konuma sahip olduğunu gösteren diğer bir göstergedir.

Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Sultan I. İzzeddîn Keykâvus nezdindeki konumunu ve Selçuklu devlet mekanizması içerisindeki yerini daha iyi anlamamızı sağlayan bazı veriler onun kitabeleri vasıtasıyla öğrenilmektedir. Bu kitabelerin 3 adedi Sinop Kalesi surlarında bulunmaktadır. Hicri 612 yılı Cemaziye'l-evvel ayına (miladi Ağustos/Eylül 1215) tarihlenen bu kitabelerde Malatya Valisi olduğu belirtilen Hüsâmeddîn Yusuf, aynı zamanda “*el-Emîrû'l-İsfefsâlâr* (الامير الاسفهلار)” ve

⁶ Scott Redford, *İktidar İmgeleri Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazıtları*, çev. Barış Cezar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014), 244-245.

⁷ Scott Redford - Gary Leiser, *Taşa Yazılan Zafer Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi*, çev. İnci Türkoğlu (Antalya: Suna-İnan Kırâç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2008), 32; Leyla Yılmaz - Kemal Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, (Haarlem: SOTA Vakfı Yayınları, 2010), 55-56.

⁸ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye Tıpkıbasım*, haz. Adnan Sadık Erzi (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1956), 118-119; İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), I/138-139; İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, çev. M. Nuri Gencosman, (Ankara: Uzluk Basımevi, 1941), 53. Ayrıca bk. Salim Koca, *Sultan I. İzzeddîn Keykâvus (1211-1220)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 24; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, haz. Refet Yinanç, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), II/25.

“*Hüsâmeddîn Yusuf es-Sultânî* (حسام الدين يوسف السلطاني)” olarak kaydedilmektedir⁹. Bu iki bilgi oldukça kayda değerdir. Zira *el-Emîrû'l-İsfehsâlâr* ünvanı Türkiye Selçuklu devlet mekanizması içerisinde en üst düzey askerî komutanlık olan melikü'l-ümerâ rütbesine denk düşmektedir¹⁰. Dolayısıyla bu ünvandan Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Selçuklu devlet erkânı arasında melikü'l-ümerâ rütbesine sahip, önde gelen bir ordu komutanı olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan kendisi için kitabelerinde kullanılan “*es-Sultânî*” nisbesi de Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'a işaret etmekte ve Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un sultanın yakınındaki üst düzey devlet adamlarından birisi olduğunu göstermektedir. Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un günümüze ulaşan diğer bir kitabesi aşağıda detaylı olarak ele alınan Antalya'daki sur kitabesidir. Hicri 612 yılı Zilhicce ayı sonlarına (miladi 1216 yılı Nisan ayı sonları) tarihlenen bu kitabe Hüsâmeddîn Yusuf iki ayrı askerî ünvan olan “*el-Emîrû'l-Kebîr* (الأمير الكبير)” ve “*Sübaşı Beg* (سوبايشي بك)” olarak kaydedilmektedir. Bu bilgiler diğer kitabelerinde ve İbn Bibi'de kaydedildiği üzere Hüsâmeddîn Yusuf'un sübaşı görevine ek olarak önde gelen mühim bir komutan olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte emirin Türkiye Selçuklu hizmetine ne zaman girdiği bilinmemektedir. Ancak Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un 1211 yılındaki Kayseri ablukasından kurtulur kurtulmaz ilk ödüllendirdiği adamlarından birisi olması, onun daha önceki bir tarihte devlet hizmetine girdiğini göstermektedir. Ayrıca 1215 yılında Melikü'l-Ümerâ ünvanına sahip olması devlet içerisinde uzun yıllar tecrübe kazanmış bir emir olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Hüsâmeddîn Yusuf'un devlet hizmetine en erken Sultan II. Kılıç Arslan iktidarında girmiş olmasının muhtemel olduğu söylenebilir. Bu durumda da Sultan II. Kılıç Arslan, Rükneddîn II. Süleymanşâh, III. Kılıç Arslan, I. Gıyâseddîn Keyhüsrev ve I. İzzeddîn Keykâvus saltanatlarında devlet görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Sultan I. Alâeddîn Keykubâd (1220-1237) iktidarında görev yapıp yapmadığı ile ilgili ise elde hiçbir veri bulunmamaktadır.

2. Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Siyasi Faaliyetleri

Türkiye Selçuklu Emiri Hüsâmeddîn Yusuf, hakkındaki ilk kayıtlardan ve kitabelerinden anlaşıldığı kadarıyla melikü'l-ümera ünvanını ve Malatya sübaşılığı görevini uhdesinde taşıyan önemli bir komutandır. Ayrıca Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un en yakın adamları arasında bulunmaktadır. Nitekim İbn Bibi ve eldeki kitabeler sayesinde Hüsâmeddîn Yusuf'un, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus iktidarında müdahil olduğu bazı siyasi gelişmeler hakkında bilgiler elde edilebilmektedir. Bunların ilki Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Selçuklu devlet erkânının büyük çoğunluğunun desteğiyle Kayseri'de Türkiye Selçuklu tahtına çıkarılmasıdır. Kaynaklarda ismi doğrudan zikredilmese de sultanın taht hakkını destekleyen emirler arasında Hüsâmeddîn Yusuf'un da bulunduğu sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus tahta çıktıktan sonra kardeşi Tokat Meliki Alâeddîn Keykubâd, amcası Erzurum Meliki Muğiseddîn Tuğrulşâh ve Kilikya Ermeni Hâkimi II. Leon ile ittifak yaparak ağabeyine karşı taht mücadelesi başlatmıştır. Selçuklu devlet erkânının bir takım faaliyetleri neticesinde Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'a karşı oluşan bu ittifak bloğu dağıtılmış ve en nihayetinde Melik Alâeddîn Keykubâd Ankara'da ele geçirilerek saf dışı bırakılmıştır¹¹. Salim

⁹ Redford, *İktidar İmgeleri*, 157, 170.

¹⁰ Erdoğan Merçil, “Sipehsâlâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/259. Türkiye Selçuklularında savaş sırasında sultan yerine orduyu sevk ve idare eden emire *Melikü'l-Ümerâ* veya *Beylerbeyi* ünvanı verilmekteydi. Melikü'l-Ümerâ ünvanını taşıyan emirler yalnızca merkezî Selçuklu kuvvetlerinin başkumandanı değil sınırlarda konuşlanan uç kuvvetlerinin de komutanı olarak tayin edilmekteydiler. Melikü'l-Ümerâ ünvanlı emirler devlet içinde cesareti, yiğitliği ve başarıları ile temayüz etmiş güvenilir emirlerin arasından seçilmekteydiler. Bk. Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010), 254; Muharrem Kesik, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2021), 164-166.

¹¹ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 113-118; İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, 1/134-139; İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, 49-52; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, haz. Abdullah Bakır,

Koca'ya göre Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un bu zorlu süreci atlatmasında payı olan emirlerden birisi de Hüsâmeddîn Yusuf'tu. Nitekim kendisi bu desteklerinin ödülü olarak Malatya sübaşılığına getirilmiştir¹². Claude Cahen'e göre Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Malatya sübaşılığına atanması hicri 611 (miladi 1211/1212) yılında gerçekleşmiştir¹³. Öte yandan daha öncesinde başka Selçuklu emirlerinin Malatya'da sübaşı olarak görev yaptığı muhakkak olmakla birlikte, Emir Hüsâmeddîn Yusuf ismi tespit edilen ilk Malatya sübaşısıdır¹⁴.

Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Malatya sübaşısı olarak görevlendirildikten kısa süre sonra Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un kardeşi Melik Alâeddîn Keykubâd ile olan mücadelesine katıldığı anlaşılmaktadır. Melik Alâeddîn Keykubâd'ın saf dışı edilip tutuklanması ile sonuçlanan bu süreç de şu şekilde gerçekleşmiştir. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus, Kayseri'deki ablukadan kurtulduktan sonra başkent Konya'ya hareket etmiş, burada tahta oturmuştur. İlk iş olarak da dönemin Doğu Roma (İznik) İmparatoru Theodoros I. Laskaris ile bir anlaşma imzalamış, merhûm babası I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in cenazesini Alaşehir Savaşı sonrasında gömüldüğü yerden aldırarak Konya'daki Sultanlar Kümbeti'ne defnettirmiştir. Bu işlerin ardından da ordusunu toplayarak Ankara Kalesi'ne kapanmış olan kardeşi Melik Alâeddîn Keykubâd'ın üzerine yürümeye karar vermiştir. Ayrıca bu işi iktidarı için çok önemli bir mesele olarak gördüğünü belirterek, devlet erkânının da gerekli hassasiyeti göstermesini istemiştir. Daha sonra ülkesinin sübaşalarına ve ordu komutanlarına emirleri altındaki kuvvetleri toplayarak huzuruna gelmelerini emretmiştir¹⁵. Tüm sübaşılar, komutanlar ve askerler Konya'nın dışındaki düzlüklerde toplandıktan sonra, bizzat sultanın önderliğinde Ankara'ya doğru harekete geçmişlerdir. Selçuklu kuvvetleri Ankara önlerine ulaşınca şiddetli bir kuşatma başlatılmış, ancak şehrin müstahkemliği nedeniyle kuşatma uzamış ve kış mevsimi gelmiştir. Sultanın emriyle tüm kuvvetler gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra kışı Ankara önlerinde geçirmişlerdir. Bahar mevsimi ile birlikte kuşatma tüm şiddetiyle sürdürülmüş ve erzakları tükenen şehir ahalisinin ricası üzerine Melik Alâeddîn Keykubâd teslim olmuştur. Böylelikle Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un iktidarının önündeki en büyük engel ortadan kaldırılmış; Melik Alâeddîn Keykubâd Malatya'ya gönderilerek oradaki Minşar Kalesi'nde hapsedilmiştir¹⁶. Burada İbn Bibi tarafından sultanın tüm sübaşılarını kuvvetleriyle

(İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017), 200-204; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, (İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971), 293-295; Ali Öngül, *Anadolu Selçukluları*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017), 141-142.

¹² Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, 88.

¹³ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002), 198.

¹⁴ Tülay Metin, *Selçuklular Döneminde Malatya*, (İstanbul: Malatya Kitaplığı, 2013), 97; Nevzat Topal, "Selçuklu Taşra İdari Taksimatında Malatya Vilayeti", *Geçmişten Günümüze Malatya Uluslararası Sempozyumu Kent, Kültür ve Kimlik*, ed. Selcan Koçaslan (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017), II/1429.

¹⁵ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 133-134; İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, I/154-155; İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, 56; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, 211-212; Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, çev. Ali Ertuğrul (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015), I/441, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 300-301, Osman Turan, "Keykavus I", *Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977), VI/633-634; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 26-27; Faruk Sümer, "Keykâvus I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 25/352.

¹⁶ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 135-140; İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, I/155-160; İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, 56-58; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 25; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, 212-215; Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü's-Şefik*, 441; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 300-301, Turan, "Keykavus I", 634; Ali Sevim - Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), 456; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 27-28; Sümer,

birlikte göreve çağırıldığının kaydedilmesi önemlidir. Zira bu genel emir Malatya Sübaşısı Hüsâmeddîn Yusuf'un da emrindeki kuvvetlerle Ankara Seferi'ne katıldığını ve kış sultanla birlikte Ankara önlerinde geçirdiğini düşündürmektedir. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Ankara kuşatması 1212 yılı ilkbaharında başlamış ve ertesi yıl 1213 ilkbaharında nihayete ermiştir¹⁷. Öte yandan Melik Alâeddîn Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu topraklarında özellikle Malatya'da bulunan Minşar Kalesi'nde tutuklanması dikkat çekici bir durumdur. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un en büyük rakibini Malatya'ya göndermesi, buranın valisi Hüsâmeddîn Yusuf'a ve ekibine güvendiğini göstermektedir. Nitekim Claude Cahen de bu durumdan hareketle Hüsâmeddîn Yusuf'un Malatya sübaşılığının yalnızca iktâ sahipliği şeklinde değil, siyaseten gerçekleştirilmiş bir atama olduğunu, emirin bizzat orada bulunarak şehri idare ettiğini belirtmektedir¹⁸. Melik Alâeddîn Keykubâd'ın burada esaret altında tutulması Sultan I. İzzeddîn Keykâvus iktidarı için önem arzettiğinden Hüsâmeddîn Yusuf'un aktif olarak Malatya'da idare görevini yürüttüğü muhakkaktır.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus devrinin en önemli siyasi gelişmelerinden birisi de Sinop'un fethidir. Türkiye Selçuklularının Karadeniz kıyılarındaki diğer güçlerle hâkimiyet mücadelesine girişmesi ve önemli bir ticaret limanı elde etmesi anlamına gelen bu hadise hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla 1214 yılında Sinop ve çevresinin hâkimi Kyr Aleksi'nin faaliyetlerinden kaynaklanan bazı huzursuzlukların Selçuklu topraklarına sirayet etmesi, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'u harekete geçirmiştir. Sultanın emriyle Selçuklu kuvvetleri Sivas şehrinde Sinop üzerine doğru harekete geçmişlerdir. Hareket sırasında Sinop hâkimi Kyr Aleksi gafil avlanarak esir edilmiş, şehir de sıkı bir kuşatma altına alınmıştır. Uzun süren kuşatma neticesinde şehir halkı teslim olmak zorunda kalmış ve Sinop 1 Kasım 1214¹⁹ tarihinde fethedilmiştir. Fetihden sonra Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un emriyle şehre Müslüman nüfus yerleştirilmiş, kent yaşamının sürdürülebilmesi için hazırlıklar yapılmış ve gereken tüm önlemler alınmıştır. Ayrıca Sinop surları üzerinde kapsamlı bir tahkimat çalışması yapılarak, kuşatma sırasında zarar gören yerler tamir ve tahkim edilmiştir²⁰. İbn Bibi, bu faaliyetlerden bahsetse de şehirdeki tahkim ve tamir faaliyetlerinin kimler eliyle ve ne zaman gerçekleştirildiği hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak Sinop

“Keykâvus I”, 352; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 144-145. Minşar Kalesi, Mar Ahron Süryani Kilisesi'nin bulunduğu Abdulvâhab Dağı'nın eteklerinde ve Fırat Nehri kıyısında önemli bir kaledir. Fırat Nehri'nin üzerine inşa edilen barajların su seviyesini yükseltmesi nedeniyle sular altında kalan kale, zaman zaman kuraklık ve tahliye nedeniyle su seviyesinin çekildiği zamanlarda açığa çıkmaktadır. Kale ve konumu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bünyad Dinç, “Türkiye'nin Başlangıcı Alaeddin Keykubat”, *NTV Tarih Dergisi* 6 (2009), 36-39.

¹⁷ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 27; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 144-145.

¹⁸ Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, 198.

¹⁹ İbn Bibi tarafından Sinop'un fethi için hicri 26 Cemaziye'l-ahir 611 (Miladi 2 Kasım 1214) tarihi kaydedilse de Sinop'un Selçuklu Valisi Bedreddîn Ebu Bekir'in surlara yerleştirdiği Yunanca-Arapça çift dilli kitabeden anlaşıldığı kadarıyla şehrin tam fetih tarihi 1 Kasım 1214'tür. Bu konuda bk. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 33; Redford, *İktidar İmgeleri*, 234-242; Mahmut Demir, “I. İzzeddin Keykâvus'un Sinop'u Fethi ve Fethin Selçuklu Kitabelerine Yansıması”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, ed. Cüneyd Aydın - Emrah İndi - Doğan Fırıncı, (Sinop: Sinop Üniversitesi Yayınları, 2018), I/198; Murat Keçiş, “Türkiye Selçuklu Hâkimiyetinde Bir Ortaçağ Liman Kenti: Sinop”, *Sinop-Balatlar Kazısı ve Buluntular I*, ed. Gülgün Köroğlu - Filiz İnancan - Ozan Hetto, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2023), 524-525.

²⁰ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 146-154; İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, I/168-175; İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, 60-64; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, 220-227. Ayrıca bk. Anonim, *Tarih-i Âl-i Selçuk*, çev. Halil İbrahim Gök - Fahrettin Coşguner, (Ankara: Atf Yayınları, 2014), 40; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 300-301, Ali Sevim - Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), 456; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 27-28; Sümer, “Keykâvus I”, 352; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 144-145.

surlarında olup günümüze ulaşabilen Türkiye Selçuklu kitabeleri gerek Sinop'un fethi gerekse de tahkimi konusunda önemli bilgiler sağlayarak, İbn Bibi'nin bıraktığı bilgi boşluğunu büyük oranda doldurmaktadırlar. Bu kitabelerden hem Sinop kuşatmasına katılan Selçuklu devlet erkânı hem de onlar eliyle Sinop surlarında gerçekleştirilen faaliyetler hakkında önemli bilgiler öğrenilmektedir. Bu kitabelerden Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un da Malatya emirleri ve kuvvetleri ile birlikte Sinop Seferi'ne ve fetih sonrasında tahkim faaliyetlerine katıldığı öğrenilmektedir²¹.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Türkiye Selçuklu tahtında oturduğu dönemin diğer bir olayı, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev zamanında 1207 yılında fethedilen²², ancak bir iç isyan sonucu elden çıkan Antalya'nın tekrar fethedilmesidir. Kaynaklardan öğrenildiğine göre 1215 yılı içerisinde Antalya'nın yerli Rum ahalisi Türkiye Selçuklularının şehirdeki kuvvetlerinin zayıflığından istifadeyle bir gece vakti isyan etmişlerdir. Kısa sürede şehirdeki Müslüman ahaliyi katlederek, Antalya'da Selçuklu hâkimiyetine son vermişlerdir. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus bu olayı 3 gün sonra haber almış ve ordusuyla şehrin üzerine yürümeye karar vermiştir. Ankara Seferi'nde olduğu gibi Antalya üzerine harekete geçmeden önce ülkesinin sübaşlarına yanında toplanma emri vermiştir. Gerekli hazırlıkları yaparak Konya'nın dışındaki düzlüklerde toplanan Selçuklu kuvvetleri bizzat Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un komutasında Antalya üzerine yürümüşlerdir. Nitekim Selçuklu kuvvetleri birkaç gün içerisinde Antalya önlerine ulaşarak şehri hem karadan hem de denizden sıkı bir kuşatma altına almış, kullanılan mancınıklar ve büyük merdivenlerin yardımıyla Antalya'yı bir ay içerisinde fethetmeyi başarmışlardır. Şehrin fethi sonrasında Emir Mübârezeddîn Ertokuş Antalya sübaşılığına atanmış, şehirde Selçuklu hâkimiyetini yeniden tesis etmek için gerekli tüm önlemler alınmıştır²³. Antalya'nın Sultan I. İzzeddîn Keykâvus tarafından fethi ve fethin akabinde şehirdeki faaliyetleri hakkında en önemli bilgileri veren İbn Bibi, bu olayların tarihini kaydetmemektedir. Ancak şehrin fethinden hemen sonra Antalya surlarına Arapça kitabeler şeklinde yerleştirilen 43 parçalık fetihnâme, bu konudaki eksikliği gidermektedir. Nitekim Antalya fetihnâmesinin metninden anlaşıldığı kadarıyla Selçuklu kuvvetlerinin Antalya kuşatması hicri 1 Ramazan 612 (Miladi 24 Aralık 1215 Perşembe) günü başlamış ve ay sonunda 30 Ramazan 612 (22 Ocak 1216 Cuma) günü fetih gerçekleşmiştir²⁴. Bu fetihnâmeden Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un nezaret ettiği tahkim faaliyetlerine ise hicri 1 Zilkade 612 (21 Şubat 1216) tarihinde başlandığı ve 1 Muharrem 613 (20 Nisan 1216)'te çalışmaların

²¹ Redford, *İktidar İmgeleri*, 157-165, 170-184.

²² Antalya çok erken tarihlerden itibaren Türkiye Selçuklularının hedefi olmuştur. Şehrin fethine yönelik ilk ciddi girişimler 1176 yılında Myriokephalon Zaferi'nin etkisiyle Sultan II. Kılıçarslan tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu savaşın oluşturduğu ortam hakkında bilgi için bk. Muharrem Kesik, *Çivril'de Kazanılan Büyük Zafer Myriokephalon 1176 Türkiye Selçuklu-Bizans İlişkileri 1071-1180*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2023); Hatice Aksoy, "Komnenos Hanedanı'nın Doğu Siyaseti ve Myriokephalon Savaşı", *Uluslararası Selçuklu Araştırmaları Dergisi 17 Miryokephalon Özel Sayısı*, (2017), 249-275. Sultan II. Kılıçarslan'ın iktidarı sonrasındaki dönemde bu kez Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, Antalya'yı fetih için harekete geçmiş ve hicri 3 Şaban 603 (Miladi 5 Mart 1207) tarihinde şehri fethetmeyi başarmıştır. Böylelikle Türkiye Selçukluları Akdeniz'e çıkarak, Akdeniz Dünyası'nın ve uluslararası deniz ticaretinin bir parçası olmuşlardır. Bk. Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006), 125-133.

²³ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 141-146; İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, I/162-167; İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, 58-60; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, 216-220. Ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 308-312; Turan, "Keykavus I", 636; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 35-38; Sümer, "Keykâvus I", 352-353; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 148-149. Antalya'nın ikinci kez fethi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Mahmut Demir, "Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddîn Keykâvus'un Antalya'yı Fethi ve Fetihnâmeleri", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/2, (2024), 595-613.

²⁴ Redford - Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, 32-33; Yılmaz - Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, 119.

tamamlandığı öğrenilmektedir²⁵. İbn Bibî'nin, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus tarafından Antalya Seferi için ülkesinin sübaşılarını göreve çağırması bilgisi kesin olmamakla birlikte Malatya Sübaşısı Hüsâmeddîn Yusuf'un da kuvvetleriyle birlikte sefere katıldığına işaret ediyor olmalıdır. Öte yandan Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un en azından şehrin fethinden sonra Antalya'da faaliyet yürüttüğünü gösteren bir delil de bulunmaktadır. Bu delil Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un 43 parçalık Antalya fetihnâmesinin bulunduğu sur hattı üzerindeki hicri 612 yılı Zilhicce ayı sonlarına (Miladi 1216 yılı Nisan Ayı sonları) tarihlenen kitabedir²⁶. Bu kitabeden Antalya'nın fethinden sonra şehir genelindeki imar faaliyetlerine ve özellikle de surlar üzerindeki tahkim çalışmalarına Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un nezaret ettiği anlaşılmaktadır. Öte yandan Sinop'un aksine Antalya'da kitabeler vasıtasıyla ismi kaydedilen tek Selçuklu emiri Hüsâmeddîn Yusuf'tur. Bu durum emirin Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'a yakınlığını ve sultanın ona olan güvenini göstermesi bakımından önemlidir. Antalya'nın fethinden sonraki süreçte tüm sübaşılara görev yerlerine dönmeleri emredilmişse de²⁷, bu kitabeden öğrenildiği üzere Emir Hüsâmeddîn Yusuf ve ekibi bir süre daha Antalya'da kalarak şehrin imarı ve tahkimi ile ilgilenmişlerdir.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un iktidarında Antalya'nın fethinden sonra da birtakım siyasi gelişmeler yaşanmıştır ki, bunlardan birisi kaynaklardan öğrenildiğine göre Kilikya Seferi'dir. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un tahta çıktığı ilk anda kardeşi Alâeddîn Keykubâd ve amcası Muğiseddîn Tuğrulşâh ile ittifak yaparak kendisini zor durumda bırakan Kilikya Ermeni Hâkimi II. Leon üzerine düzenlenen bir intikam seferi olduğu anlaşılan bu harekât, 1216 yılı bahar aylarında başlamıştır²⁸. Sultan, daha önce verdiği sözleri tutmayan ve bazı Selçuklu topraklarını da işgal eden II. Leon'un üzerine yürümek için ilk olarak Konya'dan Kayseri'ye hareket etmiştir. Kayseri'ye ulaştıktan sonra kendisine yakın devlet adamlarının en seçkinleri ile birlikte eğlence meclisleri düzenlemiş ve avlanarak vakit geçirmiştir. Sonra da Kayseri çevresindeki Selçuklu şehirlerinin sübaşılarını tüm kuvvetleri ve savaş araç-gereçleri ile birlikte Yabanlu Pazarı düzlüklerinde toplanmalarını emretmiştir. Bu sırada mevsimin yaza denk gelmesi ve Kilikya sıcaklarının ordu için sorun olacağı düşünülerek kışa kadar beklenmiş ve 1216 yılı kışında Selçuklu ordusu Yabanlu Pazarı düzlüklerinden Kilikya'ya doğru harekete geçmiştir. Selçuklu kuvvetleri sefer sırasında önce Hancin sonra da Kancin kalelerini fethederek Ermenilere ağır bir darbe vurmuşlardır. Ayrıca karşılarına çıkan Ermeni kuvvetlerini mağlup ederek çok sayıda esir almış ve ganimet toplamışlardır²⁹. Kilikya Ermenilerine karşı kazanılan zaferden sonra sultanın emriyle tüm Selçuklu kuvvetleri Kilikya'ya dağılmış ve II. Leon'un ülkesini baştanbaşa yağmalamışlardır. II. Leon'un arazilerini tahrip edip, çok miktarda ganimet elde eden Selçuklu ordusu, devlet erkânının sultanı ikna etmeleri üzerine şiddetli kış yağışlarından önce Kilikya'yı terk etmişlerdir. Selçuklu ordusunun Kayseri'ye ulaşmasından sonra sultan herkese görev yerlerine dönmelerini emretmiş ve onları lütuflarıyla sevindirmiştir. Bu sırada Kilikya Ermeni Hâkimi II. Leon da Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'a elçiler göndermiş ve bu elçiler vasıtasıyla sultana çok kıymetli hediyeler sunmuştur. Sultanın huzurunda yapılan anlaşmayla Kilikya Ermenileri, Selçuklu hâkimiyetini tekrar tanımış ve üzerlerine yüklenen yıllık vergileri kabul etmişlerdir³⁰. Kaynaklarda

²⁵ Redford - Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, 32-33; Yılmaz - Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, 119.

²⁶ Redford - Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, 32-34; Yılmaz - Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, 55-58.

²⁷ İbn Bibî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 146; İbn Bibî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, I/167.

²⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 312-313; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 83-84; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 149-150.

²⁹ İbn Bibî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 160-167; İbn Bibî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, I/180-187; İbn Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, 65-68; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, 228-233. Ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 313-315; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 84-85; Sümer, "Keykâvus I", 353; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 150-151.

³⁰ İbn Bibî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 167-172; İbn Bibî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, I/187-191;

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Kilikya Seferi'ne hangi sübaşılardan katıldığı hakkında açık bir bilgi yoktur. Yalnızca genel olarak sultanın yanında emirlerin seçkinlerinin bulunduğu kaydedilmektedir. Malatya Sübaşısı Hüsâmeddîn Yusuf da Emir Seyfeddîn Ayâba, Mübârizeddîn Behrâmşâh, Zeyneddîn Beşşâre, Celâleddîn Kayser ve Mübârizeddîn Çavlı ile birlikte emirlerin seçkinleri arasında bulunduğundan, sefer sırasında sultanın yanında olduğunu düşünmek mümkündür. Öte yandan sefer öncesinde sultan tarafından Kayseri'nin çevresindeki komşu vilâyet kuvvetlerinin çağırılması Aksaray, Niğde, Sivas, Malatya ve Maraş kuvvetleri ile alakalı bir durum gibi gözükmektedir. Dolayısıyla sultanın emri ve coğrafi yakınlık gereği de Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Malatya kuvvetleri ile birlikte Kilikya Seferi'ne katılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus saltanatının son siyasi gelişmesi Halep Eyyûbî toprakları üzerine gerçekleştirilen seferdir. İbn Bibî'den öğrenildiğine göre Halep Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Zâhir vefat ettikten sonra, Eyyûbî devlet erkânı tarafından onun küçük yaştaki oğlu el-Melikü'l-Azîz Halep tahtına çıkarılmıştır. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus ise bu durumdan siyasi olarak yararlanıp, Eyyûbî topraklarını hâkimiyeti altına almaya karar vermiştir. Buraya düzenleyeceği sefer öncesinde ilk olarak Maraş, Malatya ve Sivas sübaşılardan haber göndererek hazırlıklara başlamalarını ve tüm kuvvetlerini Elbistan düzlüklerinde toplamalarını emretmiştir. 20 gün sonra Elbistan'da kalabalık bir ordu toplanmış ve sultan da bizzat Elbistan'a gelerek bu ordunun başına geçmiştir. Daha sonra hep birlikte Eyyûbî topraklarına doğru harekete geçmişlerdir³¹. Tülay Metin'e göre burada verilen bilgilerden Malatya kuvvetlerinin, dolayısıyla Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un da Eyyûbî Seferi'ne katılmış olduğu anlaşılmaktadır³². Nitekim İbn Bibî'nin verdiği bilgiler, Malatya'nın Eyyûbî topraklarına olan coğrafi yakınlığı, bu bölge ile arasında bulunan tarihi bağlar ve Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un şehre verdiği özel değer Malatya kuvvetlerinin Eyyûbî Seferi'ne katılmış olmalarının kuvvetle muhtemel olduğunu düşündürmektedir. Nitekim Malatya Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un döneminde daha da önem kazanmış ve Malatya kuvvetleri onun askerî seferlerinin hemen hemen hepsine katılmışlardır.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus ve ordusu, Eyyûbî topraklarına hareket ettikten sonra kısa sürede Merzubân, Rab'an ve Tel-Bâşer kaleleri ele geçirilmiştir. Daha sonra Münbic alınmış, Halep Eyyûbîlerine bağlı Derbesâk ve Behisni beyleri de Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un hâkimiyetini tanımışlardır. Sultan bu başarılarından sonra ele geçirilen yerleri güçlendirmek ve ordunun ikmal gücünü arttırmak için Malatya Valisi Hüsâmeddîn Yusuf ve Elbistan Valisi Mübârizeddîn Çavlı'ya ordu için gerekli silah ve erzâkın hazır edilerek gönderilmesini emretmiştir. Bu sırada Selçukluların Halep üzerine emin adımlarla ilerlemeleri Eyyûbîleri endişelendirmiş, başta Şam Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref Muzaffereddîn Musa olmak üzere tüm Eyyûbî hanedan mensupları Halep'e yardıma çağırılmışlardır. Bu andan sonra sultanın ele geçirilen yerlere yaptığı bazı atamalar, devlet erkânı arasındaki çekişmeler ve özellikle Eyyûbîlerin Selçuklu ordusu üzerinde başarıyla yürüttükleri entrikalar neticesinde I. İzzeddîn Keykâvus'un emirlerine ve ordusuna olan güveni sarsılmıştır. Bu nedenle sultan 1218 yılı Ağustos ayı içerisinde Halep yakınlarından çekilmeye karar vermiştir.

İbn Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, 65-68; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, 233-236. Ayrıca bk. Başkumandan Simbat, *Vekâyinâme (951-1334)*, çev. Hrant D. Andreasyan, (İstanbul: TTK'da Basılmamış Nüsha Tercüme No: 68, 1946), 77-79; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 315-316; Turan, "Keykavus I", 636-637; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 84-85; Sümer, "Keykâvus I", 353; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 151-152.

³¹ İbn Bibî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 182-186; İbn Bibî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, I/201-204; İbn Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, 75-76; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, 243-246. Ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 316-317; Sevim - Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 457-458; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 47-52; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, 71; Sümer, "Keykâvus I", 353; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 152-153.

³² Metin, *Türkiye Selçukluları Devrinde Malatya*, 63.

Böylelikle Selçukluların Eyyûbî Seferi neticesiz kalmış, sefer sırasında ele geçirilen yerler de Eyyûbilerce geri alınmıştır. Başarısızlığın ve Eyyûbî entrikalarının yarattığı güven sorunu nedeniyle I. İzzeddîn Keykâvus büyük bir öfkeye kapılmış, ismi bu asılsız entrikalara ve ihanete karışmış olan tüm devlet erkânını öldürtmüştür³³. I. İzzeddîn Keykâvus'un Eyyûbî Seferi hakkında bilgi veren kaynaklarda sultanın emriyle öldürülen devlet erkânının kimler olduğu hakkında bir bilgi yoktur. Ancak dikkat çekici bir şekilde sultanın yakınlarından olan Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un ismi Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un iktidarının sonrasında kayıtlarda bir daha zikredilmemektedir. Öte yandan Hüsâmeddîn Yusuf ile birlikte sultanın seçkin emirleri arasında bulundukları bilinen Seyfeddîn Ayâba, Mübâizeddîn Behrâmşâh, Zeyneddîn Beşşâre ve Mübâizeddîn Çavlı gibi emirler Sultan I. Alâeddîn Keykubâd iktidarında da çeşitli olaylar vesilesiyle kayıtlara geçmektedirler. Bu durum en azından burada ismi kaydedilen emirlerin Eyyûbî Seferi'nden sonraki bir tarihte Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un hışmına uğramadıklarını ve tasfiye edilmediklerini göstermektedir. Bu emirlerin aksine Hüsâmeddîn Yusuf'un isminin bir daha kaydedilmemesi şüphe çekicidir. Emir I. İzzeddîn Keykâvus iktidarının sonu ve I. Alâeddîn Keykubâd iktidarının başlarında bilinmeyen bir nedenle vefatı veya devlet görevinden bir şekilde uzaklaştırılmış olması mümkün olmakla birlikte, Eyyûbî Seferi'ni müteakiben katledilen Selçuklu devlet erkânı içerisinde bulunması ve bu nedenle isminin bir daha kayıtlara yansımamış olması da ihtimal dâhilindedir. Öte yandan Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un akıbeti hakkında farklı bir tespit de bulunmaktadır. Bu tespiti yapan Scott Redford'a göre Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Malatya Valisi olarak Melik Alâeddîn Keykubâd'ın Malatya'da hapsedilmesinde büyük oranda dahli bulunması, bu nedenle I. İzzeddîn Keykâvus'un vefatından sonra yeni hükümdar I. Alâeddîn Keykubâd tarafından tasfiye edilmiş olması da seçenekler arasındadır³⁴. Sonuç olarak elimizde bir takım yorumlar bulunmakla birlikte, Emîr Hüsâmeddîn Yusuf'un akıbetini kesin olarak ortaya koyacak bir veri mevcut değildir.

3. Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Sinop'taki Tahkim Faaliyetleri

Emir Hüsâmeddîn Yusuf, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus iktidarında çeşitli siyasi faaliyetlerde bulunmuştur. Sultanın tahta çıkmasını desteklediği gibi onun başlıca askerî seferlerine de Malatya kuvvetleriyle birlikte katılmıştır. Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un siyasi faaliyetleri yanında Selçuklu topraklarında gerçekleştirdiği imar ve tahkim faaliyetleri de bilinmektedir. Nitekim bu faaliyetlerin epigrafik delilleri olan bazı kitabeler günümüze ulaşmışlardır. Bunların üç adedi Sinop surlarında bulunan ve şehrin fethinden sonra gerçekleştirilen tahkim çalışmalarına delâlet eden kitabelerdir. Sinop şehrinin 1 Kasım 1214 tarihinde fethinden sonra sultanın emriyle Sinop Kalesi'nin sur ve burçları devlet erkânına paylaştırılmış, böylelikle de kısa sürede şehrin tahkim edilmesi amaçlanmıştır.

³³ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 187-197; İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, 1/205-215; İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, 76-83; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, 246-256. Ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 317-319; Turan, "Keykavus I", 638-639; Sevim - Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 458; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 52-59; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, 71-72; Sümer, "Keykâvus I", 353; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 153-157. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Eyyûbiler üzerine gerçekleştirdiği sefer ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Cemâleddîn Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kurûb fî Ahbâri Beni Eyyûb*, nşr. Cemâleddîn Eş-Şeyyâl (Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, 1957), 3/263-268; Takiyüddin Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Ubeydî el-Makrizî, *Es-Sülûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk*, nşr. Muhammed Abdülkadir Ata (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 1/339-340; Ebi Bekr b. Abdullah b. Aybek b. Ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer ve Câmiü'l-Gurer*, nşr. Said Abdülfettâh Âşûr (Kahire: Matbaatü'l-İsa el-Babâi el-Halebî ve Şurekâihî, 1972), 7/196; Cenabî Mustafa Efendi, *El-'Aylemü'z-Zahir Fî Ahvali'l-Eva'il Ve'l-Evahir Adlı Eserinin Türkiye Selçukluları İle İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, haz. Muharrem Kesik (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023), 71-72.

³⁴ Redford, *İktidar İmgeleri*, 157-158.

Her bir Selçuklu emiri de payına düşen kısımlara faaliyetlerinin delili olan kitabeler yerleştirmişlerdir. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus iktidarına tarihlenen bu kitabelere toplu olarak bakıldığında ilk dikkat çeken husus, şehir surlarında yalnızca iki emirin üçer adet kitabesi bulunmasıdır. Bunların ilki fetih sonrasında Sinop valisi olarak atandığı anlaşılan Bedreddîn Ebû Bekir, diğeri ise Emir Hüsâmeddîn Yusuf'tur. Öte yandan Sinop'taki Selçuklu kitabelerinin en hacimlileri, epigrafik özellikleri ve içerikleri bakımından en mükemmel olanları da yine Emir Hüsâmeddîn Yusuf'a ait olanlardır. Özellikle emirin Sinop Kalesi'nin 1 numaralı burcu üzerinde doğu cepheye nazır kitabesi, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Sinop'taki en geniş ve en kapsamlı ünvanlarını içermektedir³⁵. Ayrıca bu söz konusu kitabenin Sinop Kalesi'nin en görünür yerlerinden birisi üzerinde, iç kalenin ana giriş kapısının hemen yanında olması, Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un sultan nezdindeki yüksek konumu ve önemi ile ilişkilendirilmektedir (Resim 1)³⁶. Scott Redford'a göre bu kitabenin içeriği, konumu ve emir ile I. İzzeddîn Keykâvus ilişkisine yaptığı vurgu, Hüsâmeddîn Yusuf'un Sinop kuşatmasını gerçekleştiren Selçuklu kuvvetlerinin komutanı olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca kitabedeki "*Es-Sultânî*" ifadesi Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un sultan kölesi kökenli bir emir olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca kitabenin son kısmındaki "*el-umerâ ve'l-ekâbir min Malatya*" ifadesinden Hüsâmeddîn Yusuf'un Sinop'taki inşa faaliyetlerinin masrafları için Malatya ve buraya bağlı yerlerin emirlerinden ve büyüklerinden maddi yardım aldığını göstermektedir³⁷. Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un söz konusu hicri 612 (1215/1216) tarihli kitabesinin Arapça metni ve tarafımızdan hazırlanan tercümesi şöyledir:

Arapça Metin

- ۱- امر بعمارة هذا البرج المبارك و البدن باذن السلطان الغالب المعظم شاهنشاه الاعظم
- ۲- مالك رقاب الامم عز الدنيا و الدين ركن الاسلام و المسلمين قاتل الكفرة و مشركين فخر الملوك
- ۳- و السلاطين سلطان ارض الله حافظ عباد الله معين خليفة الله سلطان بلاد
- ۴- الروم و الشام و الارمن برا و بحرا ابي الفتح كيكافوس بن كيكسرو برهان امير المومنين نشر الله اعلام
- ۵- سلطنته بدوام مملكته و نظام دولته الامير الاسفهلار حسام الدين يوسف السلطاني
- ۶- و الامرا و الاكابر من ملطيه دام تايبدهم في شهور سنة اثني عشر و ستمائة³⁸

Tercüme

Bu mübarek burç ve beden yapımını en büyük gâlip sultân, ulu şahlarşâhı, milletlerin dizginlerini tutan, dünyâ ve dînin şerefî, İslâm'ın ve Müslümanların dayanağı, kâfirleri ve müşrikleri katleden, meliklerin ve sultanların övüncü, Allah'ın topraklarının sultânı, Allah'ın kullarını koruyan, Allah'ın halifesinin yardımcısı, Rûm, Şâm ve Ermen diyârlarının karadan ve denizden sultânı, fethin babası, Keyhüsrev oğlu Keykâvus, Müminlerinin emîrinin varlığının delilinin izniyle -Allah memleketinde ve devletinde düzenin devamı için saltanatını göklere yükseltsin- ordu komutanı, sultanın başlısı, Hüsâmeddîn Yusuf ve Malatya'nın emîrleri ile büyükleri [tarafından] -Allah onlara yardımcı olsun- 612 yılı aylarında emretti.

³⁵ Redford, *İktidar İmgeleri*, 253.

³⁶ Redford, *İktidar İmgeleri*, 161-162.

³⁷ Redford, *İktidar İmgeleri*, 162-164.

³⁸ Redford, *İktidar İmgeleri*, 157. Söz konusu kitabe hakkında ayrıca bk. Hüseyin Hilmi, *Sinob Kitabeleri*, (Sinob: Sinob Matbaası, 1339), 6; Mehmet Behçet, "Sinop Kitabeleri", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1/2 (1930), 36-37; Mehmet Behçet, "Sinop Kitabeleri", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1/4 (1930), 43-44; M. Şakir Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukîler Zamanına Ait Tarihî Eserler", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, 5 (1949), 123.

Sinop Kalesi'nde Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un isminin kaydedildiği bir kitabe daha bulunmaktadır. Bu kitabe Sinop Kalesi kitabeleri içinde gerek boyutu gerekse de konumu itibarıyla başat durumdadır. Bilinmeyen bir tarihte bilinçli bir şekilde kazınmışsa da metni titiz bir çalışma neticesinde deşifre edilebilmiştir. Kitabenin günümüze nispeten sağlam bir şekilde ulaşmış olan çerçeve kayıtları da bulunmaktadır (Resim 2). Bu kayıtlardan kitabenin bulunduğu bölümde gerçekleştirilen tahkimat ve tamir faaliyetlerinde Emir-i Dâd Sinâneddîn Tuğrul, Mimar Yakup oğlu Cestân³⁹ ve Mimar Ebû Ali el-Halebî el-Kettânî'nin görev yaptığı öğrenilmektedir⁴⁰. Sinop surlarında Lonca Kapısı üzerinde bulunan bu kitabe Selçuklular devrinde tahrip edilmiş olsa da metni Scott Redford tarafından tespit edilebilmiştir. Söz konusu kitabenin Arapça metni ve tarafımızdan hazırlanan tercümesi şöyledir:

Arapça Metin

- ١- امر بعمارة هذا البرج المبارك السلطان الغالب الاعظم شاهنشاه المعظم
- ٢- عز الدنيا و الدين سلطان الاسلام و مسلمين مولى ملوك و السلاطين العالم قاتل ال
- ٣- كفره و المشركين سلطان بلاد الروم و الشام و الارمن
- ٤- برا و بحرا ابى الفتح كيكوس بن كيخسرو برهان امير المومنين ادام الله سلطنته
- ٥- على يدي الامير الاسفهلار حسام الدين السلطاني في تاريخ جمادى الاولى سنة اثني عشر و ستمائة⁴¹

Tercüme

Bu mübarek burcun yapımı en büyük gâlip sultân, ulu şahlarşâhı, dünyâ ve dînin şerefi, İslâm'ın ve Müslümanların sultanı, dünyâ hükümdarlarının ve sultanlarının efendisi, kâfirlerin ve müşriklerin katili, Rûm, Şâm ve Ermen diyârlarının karadan ve denizden sultânı, fethin babası, Keyhüsrev oğlu Keykâvus, Müminlerinin emîrinin varlığının delilinin [izniyle] -Allah saltanatını devam ettirsin- ordu komutanı, sultanın bağılısı, Hüsâmeddîn Yusuf eliyle 612 yılı Cemâziye'l-evvel ayında (Ağustos/Eylül 1215) emretti.

Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Sinop Kalesi'nde bulunan son kitabesi Selçuklu Türkiye'sinde eşi benzeri olmayan 16 satırlık Farsça bir kitabedir (Resim 3). Şiirsel bir Farsça ile yazılan bu kitabe oldukça tahrip olduğundan tamamı okunamamıştır⁴². Ancak okunabilen kısımlarından Emir Hüsâmeddîn Yusuf ile ilgili bazı bilgiler öğrenilmektedir. Özellikle kitabenin 6. satırındaki “*Kölesi Hüsâmeddîn Yusuf'u korudu, ki onun savaşta bir kat zırhından başka bir şeyi yoktu*” bilgisinden emirin gulâm kökenli olduğu ve Sinop kuşatması sırasında bizzat savaşa katıldığı anlaşılmaktadır. Sinop Kalesi'nde Malatya Sübaşısı Hüsâmeddîn Yusuf ve şehrin önde gelenlerinin sıradışı bir şekilde iki Arapça kitabe yanında bir de Farsça kitabe hazırlatması dikkat çekicidir. Nitekim Scott Redford'a göre Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un şiir şeklinde bir kitabe sipariş etmesi üzerine emri altındaki kâtip ve yapı işleri ekibi bu iş için en uygun dil olan Farsça ile yazılmış bu kitabeyi hazırlamışlardır⁴³. Belkide sultan adına Sinop'ta faaliyet yürüten Emir Hüsâmeddîn Yusuf ve Malatya grubu bu kitabe ile Sinop

³⁹ Mimar Yakup oğlu Cestân'ın ismine Sinop Kalesi'nde yalnızca Emir Hüsâmeddîn Yusuf'a ait kazınmış kitabede rastlanmamaktadır. Onun ismi doğrudan Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'a ait sultânî bir kitabede de kaydedilmektedir. Sinop Kalesi'nin ana girişlerinden olan Lonca Kapısı'nın iç tarafında bulunan bu kitabe, hicri 612 Rebiü'l-ahir (Temmuz/Ağustos 1215) ayına tarihlidir. Burada da Yakup oğlu Cestân'ın adı Emir-i Dâd Sinâneddîn Tuğrul ve Mimar Ebû Ali b. el-Kettânî el-Halebî ile birlikte kaydedilmektedir. Söz konusu kitabe için bk. Redford, *İktidar İmgeleri*, 185-187.

⁴⁰ Redford, *İktidar İmgeleri*, 170-173.

⁴¹ Redford, *İktidar İmgeleri*, 170.

⁴² Redford, *İktidar İmgeleri*, 244-245.

⁴³ Redford, *İktidar İmgeleri*, 252-253.

surlarına kendilerine özgü bir imza atmayı ve benzerine sık rastlanmayan bir iz bırakmayı hedeflemiş olmalıdırlar. Zira onların görev yeri olan Malatya Selçuklu Türkiye'si'nde İrânî çevrelerin ciddi bir yoğunluk oluşturduğu Farsça'nın ve Fars kültürünün yoğun olarak yaşadığı bir yerdi⁴⁴. Dolayısıyla Sinop Kalesi'ne yerleştirilen bu Farsça kitabenin Malatya grubunun sahip olduğu zengin ve kozmopolit kültürün bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür.

4. Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Antalya'daki İmar ve Tahkim Faaliyetleri

Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un iktidar yıllarında gerçekleştirdiği imar ve tahkim faaliyetleri Sinop'takilerden ibaret değildir. Onun Antalya'da da birtakım imar ve tahkim faaliyetleri gerçekleştirdiğine dair veriler bulunmaktadır. Üstelik Antalya'daki veriler de Sinop'takiler gibi epigrafik kaynaklardan elde edilmektedirler. Nitekim Antalya surlarında in situ halde duran, Hüsâmeddîn Yusuf'un ismini zikreden ve pek çok tarihi veri içeren bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabe günümüzde Antalya Kaleiçi'ndeki Uzunçarşı Sokağı'nda bir burcun üzerindedir (Resim 4). Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Antalya fetihnâmesi kitabelerinin yerleştirildiği II. numaralı kent surlarının başlangıç kısmına denk düşen burcun üzerindeki bu kitabe, Antalya (انطالية) isminin kaydedildiği en eski kitabedir. Kitabenin bulunduğu burç, Kaleiçi imar planında 157. ada ve 7. parsel içerisinde bulunmaktadır. Kitabe 5 satırdan oluşan Arapça bir kitabedir ve Selçuklu sülüsüne yakın bir Selçuklu nesihi ile yazılmıştır. Kaligrafik özellikleri bakımından benzersiz olan bu kitabe, Divânî-Tevkî' yazı stillerinin prototipi olmak gibi bir ayrıcalığa da sahiptir. Kitabenin etrafı Doğu Roma dönemine ait devşirme parçalarla süslenmiştir. Üzerindeki izlerden ve kalıntılardan yangın gördüğü ve bir zamanlar özel bir konutun içerisinde kaldığı anlaşılmaktadır (Resim 5-6). Kitabenin metninden üzerinde bulunduğu burç ve kuvvetle muhtemel olarak sur hattının Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un nezaretinde hicri 612 yılı Zilhicce ayı sonlarında (1216 yılı Nisan ayı sonları) tahkim ve tamir ettirildiği anlaşılmaktadır⁴⁵. Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Antalya surlarında bulunan söz konusu kitabesinin Arapça metni ve tarafımızdan yapılan tercümesi şöyledir:

Arapça Metin

- ١ - فتح الله تعالى محروسة انطالية على يدي عبده
- ٢ - الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين
- ٣ - أبو الفتح كيكافوس بن كيكافوس بن قلع ارسلان برهان أمير المؤمنين عز نصره
- ٤ - فأمر عبده الأمير الكبير حسام الدين سوباشي بك يوسف
- ٥ - بعمارة هذا البرج في أواخر ذي الحجة سنة اثنتي عشرة و ستمائة⁴⁶

Tercüme

Yüce Allah korunmuş Antalya şehrini, kendi iradesi ve yardımı ile desteklenip, gâlip gelen, iki denizin sultanı, dünyâ ve dînin şerefi, fethin babası, Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev oğlu Keykâvus halifenin -Allah onu azîz kılsın- varlığının delili olan kuluna açtı. O da kulu büyük Emir Sübaşî Hüsâmeddîn Yusuf Bey'e 612 yılının Zilhicce ayının sonlarında (Miladi 1216 yılı Nisan Ayı sonları) bu burcun yapılmasını emretti.

Scott Redford'a göre bu kitabede Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un “*el-Emîrû'l-Kebîr*” ünvanı ile

⁴⁴ Mikail Bayram, “Selçuklular Zamanında Malatya'da İlmî ve Fikrî Faaliyetler”, *I-II. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1993), 120-121.

⁴⁵ Yılmaz - Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, 54-57.

⁴⁶ Yılmaz - Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, 55-56. Kitabe ve metni hakkında ayrıca bk. Redford - Leiser, *Taş Yazılan Zafer*, 32.

kaydedilmesi, onun Antalya'nın fethiyle birlikte emirlikten büyük emirliğe terfî ettirildiğini göstermektedir⁴⁷. Kitabenin metnine bakıldığında Hüsâmeddîn Yusuf, büyük emir ünvanı yanında Sübaşı Beg olarak da kaydedilmektedir⁴⁸. Bu kitabedeki veriler üzerine yapılacak başka tespitler de bulunmaktadır. Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Antalya surlarındaki kitabesinde Antalya isminin ve sübaşı ünvanının bir arada kaydedilmesi emir hakkında başka tahminler yürütmeye de imkân tanımaktadır. Zira bu kitabede Antalya ismi ve Sübaşı ünvanının aynı anda kaydedilmesinden hareketle Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un 22 Ocak 1216 tarihinde gerçekleşen fetih sonrasında şehre sübaşı olarak atandığı yorumunu yapmak mümkündür. Her ne kadar konu hakkındaki en önemli kaynak yazarı olan İbn Bibi fetih sonrasında Antalya Sübaşılığı'na Emir Mübârizeddîn Ertokuş'un getirildiğini kaydetse de, Antalya'nın ikinci kez fethini ilk fethetme çok benzer şekilde anlatması dikkat çekicidir⁴⁹. Bu durum İbn Bibi'nin Antalya'nın ikinci kez fethi ile ilgili ayrıntılı bilgi bulamayıp konuyu ilk fetih ile ilgili yazdıklarından hareketle yeniden kaleme aldığını, bu nedenle de tekrara düştüğünü göstermektedir. Öte yandan şehrin sübaşılığına Mübârizeddîn Ertokuş'un atanması bilgisinden hareketle fetih sonrasında tamir, tahkim ve imar faaliyetlerine onun nezaret etmesi beklenirken, elde bu konuyla ilgili hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Aksine fetih sonrasında faaliyetlere Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un nezaret ettiğini gösteren bir kitabe mevcuttur. Ayrıca Sinop'taki kitabelerinde doğrudan Malatya valisi olarak kaydedilen Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un Antalya'daki kitabesinde Malatya vurgusu bulunmaması, yalnızca sübaşı olarak anılması ve kitabede Antalya isminin doğrudan kaydedilmesi bize onun Antalya'nın ikinci kez fethi sonrasında Sultan I. İzzeddîn Keykâvus tarafından Antalya Sübaşılığı'na getirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim sultanın en yakın devlet erkânından olan Hüsâmeddîn Yusuf'un Antalya gibi mühim bir şehre vali olarak atanması da gayet olağan bir durum gibi görünmektedir.

Söz konusu bu kitabe Antalya şehir surlarının tahkimi ile alakalıdır. Ancak Emir Hüsâmeddîn Yusuf ve ekibinin Antalya'da başka faaliyetler de yürüttüğüne dair bir kitabe daha mevcuttur. Bu kitabe üzerinde bulunduğu yerin yıkılması üzerine Antalya Etnografya Müzesi'ne taşınan ve günümüzde burada sergilenen tarihsiz mermer bir kitabedir (Resim 7). Arapça dört satır olarak Selçuklu sülûsü ile yazılmış olan bu kitabenin Arapça metni ve tercümesi şu şekildedir:

Arapça Metin

- ١ - معمار هذه القصر المبارك
- ٢ - و أبراج المدينة المحروسة
- ٣ - جمال الدين جستان بن يعقوب
- ٤ - القيصراني المحتاج إلى رحمة الله

Tercüme

“Bu mübârek sarayın ve korunmuş şehrin buçlarının mimarı, Allah'ın rahmetine muhtaç Yakup oğlu Kayserili Cemâleddîn Cestân'dır⁵⁰”.

⁴⁷ Redford, *İktidar İmgeleri*, 164.

⁴⁸ Redford - Leiser, Taşa Yazılan Zafer, 32; Yılmaz - Tuzcu, Antalya Türk Dönemi Kitabeleri, 55-56.

⁴⁹ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tıpkıbasım)*, 141-146; İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye (Tercüme)*, I/162-167.

⁵⁰ Süleyman Fikri Erten, *Antalya Lîvası Tarihi*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1338), 59; Süleyman Fikri Erten, *Antalya Tarihi*, (İstanbul: Tan Matbaası, 1940), 60; Leyla Yılmaz, “Antalya Müzesi'nde Bulunan Bir Selçuklu Kitabesi ve Önemi”, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri*, yay. haz. Osman Eravşar, (Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2001), 2/461-462; Leyla Yılmaz, *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16.Yüzyılın Sonuna Kadar)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002), 136; Yılmaz - Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi*

Antalya'daki en mühim Selçuklu yapı kitabelerinden birisi olan bu kitabe Yakup oğlu Kayserili Cemâleddîn Cestân'ın ismini kaydetmektedir. Kitabeden mimar olduğu anlaşılan Cemâleddîn Cestân'ın ismine Antalya'daki bu kitabe dışında ilk olarak Sinop'taki iki kitabe rastlanmaktadır. Bu kitabelerden birisi Sinop'un fethinden sonra Lonca Kapısı üzerine Emir Hüsâmeddîn Yusuf adına yerleştirilen kitabedir. Nitekim bu kitabe mimarın adı: “*Bunu inşa eden zayıf kul Yakup oğlu Cestân'dır, Allah ona rahmet etsin*” şeklinde kayıtlıdır⁵¹. Bu bilgi ve kitabe üzerindeki diğer kayıtlar Yakup oğlu Kayserili Cemâleddîn Cestân'ın, Emir-i Dâd Sinâneddîn Tuğrul ve Ebu Ali el-Halebî b. el-Kettânî ile birlikte Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un yapı ekibinde yer aldığını göstermektedir. Antalya'daki kitabe her ne kadar tarih vermese de Cemâleddîn Cestân'ın Sinop'un fethinden birkaç yıl sonra, yine Emir Hüsâmeddîn Yusuf ile birlikte bu kez Antalya'da bir saray ve burçlar üzerinde çalışmalar yaptığına işaret etmektedir. Dolayısıyla Antalya 22 Ocak 1216'da fethedildikten sonra Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un emriyle Hüsâmeddîn Yusuf ve ekibinin şehirde tahkim ve imar faaliyetleri yürüttüğü, bu faaliyetlerin de fetihnâme kitabesinde işaret edildiği üzere hicri 1 Muharrem 613 (20 Nisan 1216) tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır⁵². Ayrıca bu kitabe kaydedilen kasr (القصر) kelimesinin literatüre kaşâne, köşk ve saray olarak geçtiği, kitabe kasr kelimesinin burçlarla birlikte geçmesinden hareketle de işaret edilen sarayın surlar veya burçlar üzerinde bulunan fevkânî bir seyir köşkü/cihânnümâ olabileceği düşünülmektedir⁵³. Ancak söz konusu kitabenin işaret ettiği kasrın Antalya Kalesi'nin tam olarak neresinde bulunduğu ve ne gibi fiziksel özelliklere sahip olduğu hakkında elde somut bir veri bulunmamaktadır.

Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un, Sinop ve Antalya yanında Sultan I. İzzeddîn Keykâvus saltanatı boyunca valilik yaptığı anlaşılan Malatya'da da birtakım imar faaliyetleri veya tahkim çalışmaları gerçekleştirdiği muhakkaktır. Zira Sinop'taki faaliyetlerinden ve eldeki kitabelerden Hüsâmeddîn Yusuf ve Malatya ekibinin güçlü bir mimar kadrosuna ve geniş maddi imkânlarla sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ellerindeki imkânı görev yerleri olan Malatya için de kullanmış olmaları beklenen bir durumdur. Ancak emirin ve ekibinin Malatya'da gerçekleştirmiş olduğu imar faaliyetlerine dair somut veriler henüz ele geçmemiştir.

SONUÇ

Türkiye Selçuklu Emiri Hüsâmeddîn Yusuf, ismi yazılı kaynaklara geçmiş ve arkasında epigrafik malzeme bırakmış mühim devlet adamlarından olmasına rağmen hakkıyla ele alınmamış bir tarihi şahsiyettir. Eldeki sınırlı kayıtlardan sübaşılık yaptığı Malatya'ya ek olarak Sinop ve Antalya'ya da emeği geçmiş kıymetli bir devlet adamı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un iktidarında gerçekleşen tüm siyasi meselelerde rol aldığı ve bir süre Malatya sübaşılığı yaptığı anlaşılmaktadır. Malatya'dan sonra bir süre Antalya sübaşılığı yapmış olması da ihtimal dâhilindedir. Ayrıca onun siyasi kariyeri ve faaliyetleri gulâm kökenli Selçuklu emirlerinin hükümdarlar ve devlet nezdinde ne kadar yükselebileceklerinin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Bu yönüyle Emir Hüsâmeddîn Yusuf, Selçuklu devlet terminolojisinde Büyük Emirler (Umerâ-yı Kebîr) grubuna yükselmeyi başarmış ve özellikle Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un en yakınlarından birisi

Kitabeleri, 191-192.

⁵¹ Redford, *İktidar İmgeleri*, 170-171. Scott Redford'un Sinop kitabeleri ile ilgili çalışmasında Cemâleddîn Cestân'ın adı kitabelerdeki yazım nedeniyle Hasanân (حسنان) olarak okunmuştur. Ancak Antalya Etnografya Müzesi'nde bulunan kitabe incelendiğinde bu ismin Hasanân değil de açıkça Cestân (جستان) olduğu görülmektedir.

⁵² Leyla Yılmaz, Cemâleddîn Cestân'ın bu kitabesinin surlar üzerinde ilk tahkimatın başladığı 1207 yılı ile faaliyetlerin sona erdiği 1245 yılları arasına tarihlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bk. Yılmaz, “Antalya Müzesi'nde Bulunan Bir Selçuklu Kitabesi ve Önemi”, 462.

⁵³ Yılmaz, “Antalya Müzesi'nde Bulunan Bir Selçuklu Kitabesi ve Önemi”, 463.

olmuş kıymetli bir devlet adamıdır. Ancak Türkiye Selçukluları nezdindeki öneminin aksine onun siyasi kariyeri, özellikle de ölümü tam olarak aydınlatılamamaktadır. Zira eldeki veriler emirin nihai akıbeti hakkında kesin hükümler vermeyi engelleyecek derecede azdır. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un en yakın ve güvenilir adamlarından olduğu anlaşılan, ayrıca Malatya, Sinop ve Antalya gibi önemli Selçuklu şehirlerinin tahkiminde ve imarında emeği geçen bir emirin hayatı ve akıbeti hakkında pek kayıt bulunmaması dikkat çekici bir durumdur. Bu durum da emirin I. İzzeddîn Keykâvus'un iktidarı sonunda tasfiye edilerek devlet görevinden uzaklaştırılması veya vefatı ile alakalı olmalıdır. Bununla birlikte Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un ismine ve faaliyetlerine dair izlere I. İzzeddîn Keykâvus iktidarı sonrasında -mevkidaşları Seyfeddîn Ayâba, Mübârizeddîn Behrâmşâh, Zeyneddîn Beşşâre ve Mübârizeddîn Çavlı gibi büyük emirlerin aksine- bir daha rastlanmamasından hareketle onun Eyyûbî seferinden sonra öldürülen emirler arasında olabileceğini düşünmek de mümkündür. Bununla birlikte Hüsâmeddîn Yusuf'un akıbetinin başka türlü olması da ihtimal dâhilindedir. Onu dikkat çekici kılan yönlerinden birisi I. İzzeddîn Keykâvus devrinde sultan adına gerçekleştirdiği imar faaliyetleri ve emri altındaki geniş kadrodur. Emir-i Dâd Sinâneddîn Tuğrul, Mimar Ebû Ali el-Halebî el-Kettânî ve Mimar Cemâleddîn Cestân b. Yakup gibi mühim isimlerden oluşan bu geniş kadro ve izleri günümüze ulaşan imar faaliyetleri, Emir Hüsâmeddîn Yusuf'un bâni yönü kuvvetli, zengin bir devlet adamı olduğunu göstermektedir.

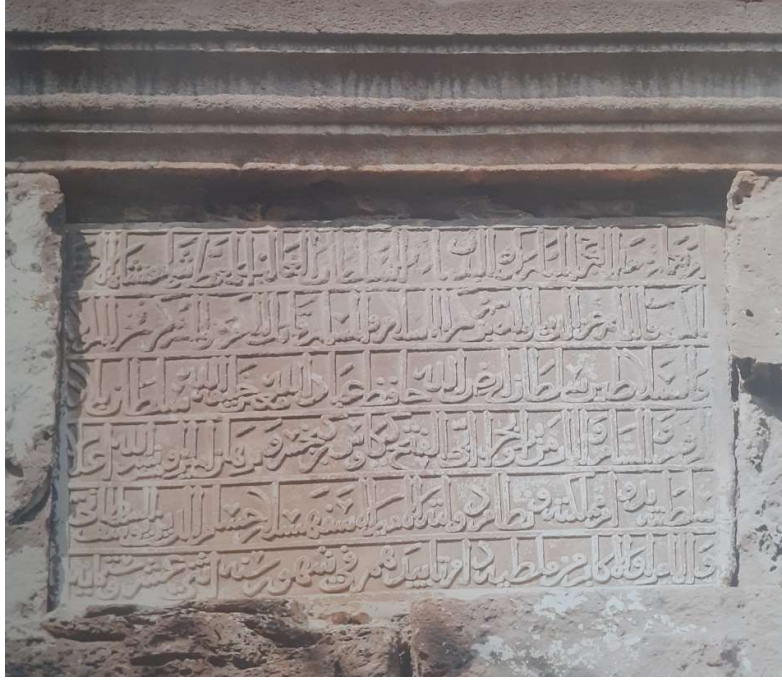
KAYNAKÇA

- Aksoy, Hatice. “Komnenos Hanedanı'nın Doğu Siyaseti ve Myriokephalon Savaşı”. *Uluslararası Selçuklu Araştırmaları Dergisi 17 Miryokephalon Özel Sayısı* (2017), 245-277.
- Anonim. *Tarih-i Âl-i Selçuk*. çev. Halil İbrahim Gök - Fahrettin Coşguner. Ankara: Atıf Yayınları, 2014.
- Ayan, Ergin. “Türkiye Selçukluları'nda Köle Emîrler (I) Mübârizeddîn Çavlı”. *Karadeniz S. 3* (2009), 125-139.
- Başkumandan Simbat. *Vekayinâme (951-1334)*. çev. Hrant D. Andreasyan. İstanbul: TTK Basılmamış Nüsha Tercüme No: 68, 1946.
- Bayram, Mikail. “Selçuklular Zamanında Malatya'da İlmî ve Fikrî Faaliyetler”. *I-II. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*. 119-124. Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1993.
- Behçet, Mehmet. “Sinop Kitabeleri”. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* 1/2 (1930), 35-45.
- Behçet, Mehmet. “Sinop Kitabeleri”. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* 1/4 (1930), 43-49.
- Cahen, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu*. çev. Erol Üyepazarcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- Cemâleddîn Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl. *Müferricü'l-Kurûb fî Ahbâri Beni Eyyûb*. nşr. Cemâleddîn Eş-Şeyyâl. 3. Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, 1957.
- Cenabî Mustafa Efendi. *El-'Aylemü'z-Zahir Fî Ahvali'l-Eva'il Ve'l-Evahir Adlı Eserinin Türkiye Selçukluları İle İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*. haz. Muharrem Kesik. İstanbul: Selenge Yayınları, 2023.
- Demir, Mahmut. “I. İzzeddin Keykavus'un Sinop'u Fethi ve Fethin Selçuklu Kitabelerine Yansıması”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. ed. Cüneyd Aydın - Emrah İndi - Doğan Fırıncı. 1/193-208. Sinop: Sinop Üniversitesi Yayınları, 2018.

- Demir, Mahmut. “Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddîn Keykâvus'un Antalya'yı Fethi ve Fetihnâmeleri”. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2024), 595-613.
- Dinç, Bünyad. “Türkiye'nin Başlangıcı Alaeddin Keykubat”. *NTV Tarih Dergisi* 6 (2009), 36-39.
- Ebi Bekr b. Abdullah b. Aybek b. Ed-Devâdârî. *Kenzü'd-Dürrer ve Câmiü'l-Gurer*. nşr. Said Abdülfettâh Âşûr. 7. Cilt. Kahire: Matbaatü'l-İsa el-Babâi el-Halebî ve Şurekâihî, 1972.
- Erdeğer, Melek Göksu, “Mübarizeddin Behramşah”. *Konya Ansiklopedisi*. C. 7, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014, 39-40.
- Erten, Süleyman Fikri. *Antalya Livası Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1338.
- Erten, Süleyman Fikri. *Antalya Tarihi*. İstanbul: Tan Matbaası, 1940.
- Göksu, Erkan. *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, “Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* S. 27 (2010), 471-488.
- Hilmi, Hüseyin. *Sinob Kitabeleri*. Sinob: Sinob Matbaası, 1339.
- İbn Bibi. *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*. çev. M. Nuri Gencosman. Ankara: Uzluk Basımevi, 1941.
- İbn Bibi. *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye I*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İbn Bibi. *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye Tıpkıbasım*. haz. Adnan Sadık Erzi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1956.
- Kaya, Selim. *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- Keçiş, Murat. “Türkiye Selçuklu Hâkimiyetinde Bir Ortaçağ Liman Kenti: Sinop”. *Sinop-Balatlar Kazısı ve Buluntular I*. ed. Gülgün Köroğlu - Filiz İnanan - Ozan Hetto. 519-532. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2023.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî. *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Kesik, Muharrem. *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2021.
- Koca, Salim. *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Merçil, Erdoğan. “Sipehsalar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/259-260. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Metin, Tülay. *Selçuklular Döneminde Malatya*. İstanbul: Malatya Kitaplığı, 2013.
- Niğdeli Kadı Ahmed. *El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak) I*. çev. Ali Ertuğrul. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Öngül, Ali. *Anadolu Selçukluları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017.
- Redford, Scott - Leiser, Gary. *Taşa Yazılan Zafer Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi*. çev. İnci Türkoğlu. Antalya: Suna-İnan Kırak Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2008.
- Redford, Scott. *İktidar İmgeleri Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazıtları*. çev. Barış Cezar. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.

- Sevim, Ali - Merçil, Erdoğan. *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Sümer, Faruk. “Keykâvus I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/352-353. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Takiyüddin Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Ubeydî el-Makrîzî. *Es-Sülûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk*. nşr. Muhammed Abdülkadir Ata. 1. Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Taneri, Aydın. “Ertokuş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/312-313. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Taneri, Aydın. “Hüsâmeddin Çoban”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/513. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Topal, Nevzat. “Selçuklu Taşra İdari Taksimatında Malatya Vilayeti”. *Geçmişten Günümüze Malatya Uluslararası Sempozyumu Kent, Kültür ve Kimlik*. yay. haz. Selcan Koçaslan. Cilt 2/1417-1436. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017.
- Turan, Osman. “Keykavus I”. *Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi*. 6/631-642. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971.
- Ülkütaşır, M. Şakir. “Sinop'ta Selçukîler Zamanına Ait Tarihi Eserler”. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* 5 (1949), 112-151.
- Yazıcızâde Ali. *Tevârih-i Âl-i Selçuk*. haz. Abdullah Bakır. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017.
- Yılmaz, Leyla - Tuzcu, Kemal. *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*. Haarlem: SOTA Vakfı Yayınları, 2010.
- Yılmaz, Leyla. “Antalya Müzesi'nde Bulunan Bir Selçuklu Kitabesi ve Önemi”. *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri*. yay. haz. Osman Eravşar. 2/461-463. Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2001.
- Yılmaz, Leyla. *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16.Yüzyılın Sonuna Kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002.
- Yinanç, Mükrimin Halil. *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II*. haz. Refet Yinanç. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

EKLER

Resim 1. Hüsâmeddîn Yusuf'un Sinop Kalesi'ndeki büyük kitabesi (Redford, İktidar İmgeleri, 159).

Resim 2. Hüsâmeddîn Yusuf'un tahrip edilen kitabesi (Redford, İktidar İmgeleri, 173).

Resim 3. Hüsâmeddîn Yusuf'un Sinop Kalesi'ndeki Farsça kitabesi (Redford, *İktidar İmgeleri*, 245).

Resim 4. Hüsâmeddîn Yusuf'un Antalya'daki kitabesinin üzerinde bulunduğu burç (M. Demir, 2018).

Resim 5. Hüsâmeddîn Yusuf'un Antalya'daki kitabesi ve devşirme parçalar (M. Demir, 2018).

Resim 6. Hüsâmeddîn Yusuf'un Antalya'daki kitabesi detayı (M. Demir, 2018).

Resim 7. Mimar Yakup oğlu Cemâleddîn Cestân'ın kitabesi (M. Demir, 2021).